

СОЦИАЛДЫК ЭКОЛОГИЯНЫН МҮНОЗУ, ПРЕДМЕТИ ТУУРАЛУУ

УДК 372.8

Байсубанова К. К.

*Кыргыз мамлекеттик дене тарбия жана спорт академиясы,
түпкү жана табигый кафедрасы, Бишкек ш.*

Корутунду: Макалада социалдык экологиянын мүнөзү, предмет тууралуу көз караштар системалаштырылды, анын илимдин жаны тармагы жана илимий дисциплина катары калыптаныуу маселелери талданат.

Негизги сөздөр: социалдык экология, предмети, принциптери, спецификалык өзгөчөлүктөрү, биосфера, жалпы биология, физика, химия.

О ХАРАКТЕРЕ И ПРЕДМЕТЕ СОЦИАЛЬНОЙ ЭКОЛОГИИ

Байсубанова К.К.

*Кыргызская государственная академия физической культуры и спорта, кафедра
фундаментальных и естественно – научных дисциплин г. Бишкек*

Аннотация: В статье систематизированы взгляды об особенностях предмета социальной экологии, анализируются, условия возникновения социальной экологии как нового научного направления и научной дисциплины.

Ключевые слова: социальная экология, принципы, специфические особенности, биосфера, общая биология, физика, химия.

ABOUT THE SUBJECT OF SOCIAL ECOLOGY

Baisubanova K. K.

*Kyrgyz State Academy of Physical Culture and Sports
The Department of Natural and Fundamental Sciences*

Resume: The article is systematized views of the nature and subject matter of social ecology, analyzed particularly the emergence of social ecology as a new scientific direction and a scientific discipline.

The key words the nature of the social environment, the subject principles of social, general biology, physics, chemistry.

Актуалдуулугу. “Социалдык экология” республикабызда жаңы илимий дисциплина катары жаралып жаткан чакта, анын мүнөзүн жана предметин тактоо, аларды философиялык жактан концептуалдаштыруу, негиздөө жана жалпылоо эң актуалдуу маселердин бири. Макаланын ургалдуулугу ушул өндүү маселерге байланыштуу.

Максаты. Макалынын негизги максаты болуп, социалдык экологиянын илим катары аныктап турган мүнөз өзгөчөлүгүн, анын эмнени окута тургандыгын, тактап айтканда, предметин аныктоого карата болгон аракет эсептелет.

Социалдык экологиянынсында мүнөзү жана предмети тууралуу ушул күндө да окумуштуулар арасында бирдиктүү бир көз караш жок. Айрыкча бул дисциплина география, биология, илимдеринин өкүлдөрү тарабынан талаш-тартышка түшүп, географтар бул дисциплина жалпы географиянын бир составдык бөлүгү дешсе, биологдор жалпы биологиянын структуралык компоненти катары карайт.

Мына ушундай дискуссиялардын жаралышына социалдык экологиянын системалуулук, комплекстүүлүк өндүү мүнөздөрү негизги себеп болуп бергендей. Бул талаш-тартыштардын тууралыгын же жалгандыгын аныктоо үчүн, алгач социалдык экологиянын окуу дисциплинасы жана илимдин жаңы тармагы катары келип чыгуусу, “социалдык

экология” деген терминдин этимологиясы, мүнөз өзгөчөлүгү, анын предмети тууралуу ойлорду анализдөө талапка ылайык.

Маселен, бул дисциплинанын жаралышы тууралуу Ю.Г. Марков мындайча жазат: “Накопленный опыт исследований в области комплексных проблем охраны окружающей среды и рационального использования природных ресурсов послужил основой для появления и развития новой науки изучающей отношения социальных систем и природной среды Будем называть эту науку социальной экологией. Принципы и особенности социальной экологии нам еще предстоит понять. Оно возникает на стыке многих отраслей знания, образуя своего рода “территориальный комплекс” отраслевых дисциплин, характеризующийся определенной предметной и концептуальной целостностью, своими собственными исследовательскими средствами” [1. стр. 3-4].

Ю.Г.Марковдун оюна ылайык, айлана-чөйрөнүү коргоо жана табигый ресурстарды пайдалануунун комплекстүү проблемаларын изилдөө тармагында топтолгон тажрыйбалар, социалдык система менен табигый чөйрөнүн карым-катышын окутуп - Жыйынтыктап айтканда үйрөтүүчү жаңы илимдин пайда болушун шарттаган. Бул илимди окумуштуу социалдык экология деп атайт. Автор өз алдына негизги максат катары, социалдык экологиянын принциптерин жана

өзгөчөлүктөрүн түшүнүүнү койгон. Ошону менен катар эле, Ю.Г. Марков социалдык экологияны комплекстүү илимий дисциплина деп атабаса да, анын комплекстүү мүнөзүн байкаган жана анын “комплекстүү проблемалары” тууралуу ой калчаган.

Ал эми В.Д. Комаров өз эмгегинде социалдык экологияны комплекстүү илимий дисциплина деп эсептеп, аны эмне себептен мындайча атагандыгы тууралуу төмөнкүчө жазат: “Прежде всего потому, что она не может иметь характера, присущего традиционным наукам (физика, химия, биология и т.д.), изучающим объекты автономных форм движения материи” [2. стр. 94].

В.Д. Комаровдун пикирине ылайык, социалдык экология материя кыймылынын автономдук формаларын объект катары окуп - үйрөнгөн география, химия, биология өндүү традициялык илимдер ээ болгон мүнөз өзгөчөлүктөргө ээ эмес, өзүнчө комплекстүү илимдин тармагы болуп саналат.

Ал эми окумуштуу В.Д. Комаров социалдык экологиянын спецификалык өзгөчөлүгү жана объекти тууралуу мындайча жазат: “Социалдык экология специфична, ибо изучает закономерные связи между социальной и всеми другими формами движения материи, взятым системно. Объект рассматриваемой дисциплины лежит на “стыке” наук, изучающих основные формы движения, и имманентно включает целесообразную, сознательную жизнедеятельность людей” [2. стр.94].

Жогорку шилтемелерден байкалып тургандай, Ю.Г. Марков да, В.Д. Комаров да, социалдык экологиянын бир канча илимдин тармагынын “кесилишкен” жеринен пайда болорун көрсөтүшөт. Ю.Г. Марковдун оюна ылайык, ал көптөгөн илимий билимдердин кесилишкен жеринде жаралып, өзүнүн жеке изилдөөчүлүк каражаттары жана белгилүү бир концептуалдык бүтүндүгү менен мүнөздөлгөн, тармактык дисциплинардын өз тибиндеги өзгөчө “аймактык комплексин” түзсө, ал эми В.Д. Комаровдун оюна

ылайык, социалдык экология - спецификалуу, анткени, ал системалуу түрдө алынган материянын кыймылынын формаларынын социалдык жана калган башка бардык эле түрлөрүнүн мыйзам-ченемдүү байланышын окутуп - үйрөтөт.

Ал эми аталган дисциплинанын предмети тууралуу В.Д. Комаров мындайча ой калчайт: “Социальная экология предметно лишь в том смысле, что изучает особую сферу, но сам характер этой сферы таков, что в ней представлены явления и материальные и духовные” [2.С.98]. В.Д. Комаровдун пикирине ылайык, социалдык экологиянын предмети болуп, “”табиятты пайдалануу”, “табигый ресурстарды колдонуу” эсептелет жана анын предметтик сферасынын мүнөзү анда материалдык кубулуштарды да, руханий кубулуштарды да өз ичине камтыгандыгы менен өзгөчөлөнүп турат. Айрым окумуштуулардын пикирине ылайык, социалдык экологиянын комплекстүү илимий дисциплина катары объекти болуп, коомду курчап турган чөйрө менен болгон иш жүзүндө карым – катышы эсептелсе, ал эми анын предмети болуп, мына ушул карым- катышын принциптерин, закон- ченемдүүлүктөрүн жана методдорун, цивилизациянын тарыхый-табигый прогрессинин жолдорун оптималдаштыруу жана гармонизациялоо саналат. Айтылган пикирдин бышыктоо үчүн төмөнкүчө ойго кайрылалы: “Важным элементом научного обоснования путей и форм преобразования окружающей среды, биосферы может стать социальная экология, формирующаяся на всеобщей методологической основе исторического материализма. Объектом этой комплексной научной дисциплины является практическое взаимодействие общества с окружающей (естественной и искусственной) средой, а предметом- принципы, закономерности и методы оптимизации, гармонизации этого взаимодействия, пути естественно- исторического прогресса цивилизации. Социальная экология призвана интегрировать на основе исторического ма-

териализма многообразие данных естественных, технических и общественных наук о ее объекте, разработать теоретическую основу оптимизации преобразующего воздействия общества на природу”[2. стр. 65]. Айтылган ойго ылайык, айлана-чөйрөнү, биосфераны кайра түзүү жолдорун жана формаларын илимий негиздөөдө анын эң маанилүү элементи болуп, тарыхый материализмдин өтө жалпы методологиясынын негизинде калыптанып турган социалдык экология эсептелет. Ушул жагдайдан алганда, биздин пикирибизде, социалдык экологиянын тарыхый материализмдин өтө жалпы методологиясына таянуусу, анын башка жеке илимдерге, тактап айтканда, географияга, биологияга салыштырмалуу бир топ жалпы илим экендиги тууралуу ой жүгүртүүгө, бул дисциплинаны жалпы экологиянын же жалпы биологиянын бир составдык бөлүгү катары кароого болбой тургандыгы тууралуу айтууга мүмкүндүк берет. Ошону менен катар эле, социалдык экология тарыхый материализмдин негизинде табигый, техникалык коомдук илимдерде социалдык экологиянын объекти тууралуу өтө көп түрдүү маалыматтарды чогулуп, коомдун табиятка тийгизген кайра түзүүчүлүк таасирин оптималдаштыруу боюнча теориялык негиздерин иштеп чыгуусу керек. Социалдык экологиянын өтө жалпы коомдук билим катары жашоосун негизги формасы болуп, илимди системалаштырылган объективдүү билим, коодун өзүнөзү жөнгө салуусунун өзгөчө формасы жана коом руханий ишкердигинин рационалдаштырылган түрү катары көрүнгөн негизги мүнөздөмөлөрүн изилдөөдө болуп саналат. Илимий изилдөө атайын теориялык таанып билүүлөрдүн жетишкендиктерин предметтер, алардын касиеттери, байланыштары тууралуу таптакыр жаңы билимди алуу үчүн топтоштурат.

В. Д. Комаровдун пикирине ылайык, илимий таанып билүүнүн жана анын бардык эле каражаттарынын, формаларынын, тыянактарынын жашоосунун негизги мак-

саты болуп, объективдүү дүйнөнүн мыйзамдарынын нукура чагылуусунун негизинде, дүйнөнү кайра түзүү үчүн, субъектке жемиштүү чыгармачылык активдүүлүк көрсөтүүсү максатында шарт түзүп берүүсү зарыл. Окумуштуунун пикиринде, субъекттин кайра түзүүчүлүк активдүүлүгүнүн өнүгүшүндө, социалдык экологиянын илим катары прогноздук функциясы өзгөчө рол ойноосу зарыл. [3. стр. 45].

Корутунду. Социалдык экологиянын мүнөзү, предмети тууралуу ушул күндө да, окумуштуулар арасында бирдиктүү бир көз караш жок. Айрыкча, бул дисциплина география, физика жана биология илимдеринин өкүлдөрү тарабынан талаш – тартышка түшүп, географтар бул дисциплинаны жалпы географиянын бир бөлүгү дешсе, биологдор аны жалпы биологиянын структуралык компонентти катары карайт. Кээ бир окумуштуулар социалдык экологияны химия жана физика илимине тиешелүү предмет катары караган учурлары да жок эмес.

Ал эми айрым окумуштуулардын оюна ылайык, социалдык экология материянын кыймылынын автономдук формалары катары окуп – үйрөнгөн физика, химия, биология өздүү традициялык илимдер ээ болгондой мүнөз өзгөчөлүктөргө ээ эмес, өзүнчө турган комплекстүү илимдин бир тармагы болуп саналат.

Адабияттар

1. Марков Ю. Г. Социальная экология. - Новосибирск. Издательство “Наука”. Сибирское отделение, - 1986. -210 с.

2. Комаров В. Д. Научно – техническая революция и социальная экология. Издательство Ленинградского университета. – Ленинград, - 1977. -180 с.

3. Комаров В. Д. Теоретические и методологические основы социально – экономического прогнозирования. В кн.: Социально – экономические проблемы экологии. - Л., - 1987. -185 с.